

Asadova Chexrangiz Salim qizi
Sam DCHTI o`qituvchisi

BADIIY ASAR QAHRAMONI NUTQI TARJIMASIDA LINGVOMADANIY OMILLARNING ROLI

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy asar tili va tarjimada lingvomadaniy aspektlardan to`g`ri foydalanish dolzarb muammolardan biri ekanligini anglatadi. Shu bilan bir qatorda bir qatorda, badiiy tarjimaning qanday qilib lingvomadaniyatga oid so`z va fikr mulohazalarniko`rib chiqishni maqsad qilib qo`yadi. Tarjima normalari leksik, grammatik, stilistik uslublarni o`z o`rnida qo`llay olish tarjima sifatini yaxshilaydi. Badiiy asar tilini o`rganishda muallif nutqi va qahramonlar nutqining o`zaro aloqadorligi badiiy nutq uslubiyatining asosiy muammolari tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: Lingvomadaniyat, aspekt, muloqot, madaniyat, so`z boyligi, so`zlashuv uslubida sheva.

Abstract: The article dwells on the correct use of linguistic and cultural aspects in the language of artistic work and translation as one of the urgent problems. At the same time, it aims to consider how the literary translation of words and thoughts related to language and culture. The ability to use the lexical, grammatical, and stylistic methods of translation improves the quality of translation. The article also depicts the language of a work of art, the interrelation of the speech of the author and the speech of the characters, the main problems of the methodology of artistic speech are analyzed.

Key words: Linguistic culture, aspect, communication, culture, vocabulary, colloquial dialect.

Аннотация: Рассматривается правильное использование лингвострановедческих аспектов в языке художественного произведения и перевода как одна из актуальных проблем языкознания. Литературный перевод слов и мыслей, связанных с языком и культурой умение использовать лексические, грамматические и стилистические методы перевода являются основными критериями данного исследования. При изучении языка художественного произведения, взаимосвязи речи автора и речи персонажей анализируются основные проблемы методики художественной речи.

Ключевые слова: Лингвокультурология, аспект, общение, культура, лексика, разговорный диалект.

Introduction: Adabiy qahramon nutqini tarjima qilishda til va madaniy omillarning o`rni asliylikni saqlash va ko`zda tutilgan xabarni yetkazishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Qahramon ovozinig yaxlitligini va tillardagi madaniy kontekstni saqlab qolish uchun lingvistik nuanslar, idiomatik iboralar va madaniy murojaatlarni diqqat bilan ko`rib chiqish kerak. Tarjimonlar ko`pincha maqsadli auditoriya uchun o`qilishi va o`xshashligini ta'minlagan holda asil matnning mohiyatini aks ettiruvchi ekvivalentlarni topish muammosiga duch kelishadi. Bundan tashqari, manba va maqsad tillarning madaniy kelib chiqishini tushunish va talqin qilishdagi mumkin bo`lgan bo`shliqlarni bartaraf etishga yordam beradi. Umuman olganda, adabiy qahramon nutqining to`g`ri va ta`sirchan tarjimasiga erishishda til va madaniy omillarning ahamiyati katta. Adabiy asardagi qahramon nutqini tarjima qilish til va madaniy omillarni diqqat bilan ko`rib chiqishni o`z ichiga oladi. Qahramonning nutqi, shevasi, so`z boyligi va ohangi – bularning barchasi personajning haqiqiyliigi va yaxlitligini saqlab qolish uchun tarjimada to`g`ri yetkazilishi kerak bo`lgan hal qiluvchi elementlardir. Tarjimon qahramon nutqining o`ziga xos ovozi va shaxsiyatini aks ettiruvchi

tarzda berilishini tarjimon ta'minlashi lozim bo'lganligi sababli tarjima jarayonida lingvistik omillar katta rol o'ynaydi. Bu qahramon nutqiga xos bo'lgan har qanday mintaqaviy yoki ijtimoiy dialektlarni, jargonlarni yoki o'ziga xoslikni qo'lga kiritishni o'z ichiga oladi. Tarjimonlar, shuningdek, qahramonning so'z boyligi, jumlar tuzilishi va nutqning umumiy uslubiga ham e'tibor qaratishlari, uning tarjima davomida izchil bo'lishini ta'minlashlari kerak. Qahramon nutqini tarjima qilishda madaniy omillar ham xuddi shunday ahamiyatga ega, chunki ular qahramon so'zlariga kontekst va chuqurlik berishga yordam beradi. Qahramonning madaniy kelib chiqishi, e'tiqodlari, qadriyatlar va tajribasi ularning nutqi va muloqot uslubiga ta'sir qiladi. Tarjimonlar ushbu madaniy nuanslarga sezgir bo'lishi va ularning tarjimada to'g'ri aks etishini ta'minlashi kerak. Bu ma'lum iboralar, havolalar yoki metaforalarni turli madaniy kelib chiqishi o'quvchilari uchun qulayroq qilish uchun moslashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Nutq jarayonida ana shu valentliklarga ega bo'lgan leksemalar bilan to'ldiriladi. Lingvistik birliklarning talqinini H.Uelsning „Ko'rinmas odam“ nomli asaridan olingan parchada ko'rishimiz mumkin:

“To'shakdagi choyshablar o'zi tortilib, zarb bilan otildi. Uni xuddi birov otib uloqtirgandek bo'ldi. So'ng u kimsaning shlyapasi havoda uchib to'g'ri Hol xonimning yuziga urildi. Keyin umivalnikdagi sovun ucha boshladi. Oxiri stul palto va shimni avaylamay yerga otdi, shubhali odamning ovozigga o'xshatib kuldi, xonadagi kreslo ko'tarilib, uning to'rt oyog'i Hol xonimni nishonga olgandek o'qtaldi, so'ng u tomon shiddat bilan harakatlandi. U qichqirganicha burildi, kreslo esa uning ketiga astagina, lekin qat'iy tegib itarib yubordi, natijada, janob Hol va Hol xonim xonadan tashqarida qolishdi. Eshik qarsillab yopildi va qulflandi. Bir muddat kravat va stul raqsga tushayotgandek tuyuldi, so'ngra hammayoq tinchib qoldi. Hol xonim yo'lakda janob Holning qo'lida hushidan ketayozdi. Xonimni qishki qo'pol kiyimlarida zinadan pastga olib tushish janob Hol va Millini anchagina holdan toydirdi.

“Arvohlar, - dedi Hol Xonim, - Bilman ular arvohlar. Ular haqida gazetalardan o'qiganman. Stol-stul raqsga tushayapti”.

‘Ichishga biror nima ber. Yo' qsa, o'lib qolaman”, -dedi ovoz.”

Asarning yana bir joyida doktor Kempning uyida sodir bo'lgan quyidagi parcha keltirilgan:

"Bunaqaga o'xshamayapti. Qayerdasan? O'rnimdan tursam senga to'qnashmaymanmi? U yerda! Yaxshi. Mana ichimlik... Qayerga uzatay?" dedi Kemp.

Kemp stakan qo'lidan olinayotganini sezdi. U stakaning havoda muallaq

ko'chishini kuzatib turdi. Stakan uning qarshisidagi stulga ohista qo'ndi. Kemp

undan ko'z uzmay turardi.

"Ovqat bormi?", -dedi ovoz.

Kemp oshxonadan ozroq non va go'sht olib kelgani ketdi. Qaytib kelib, ularni mehmonning oldidagi stol ustiga qo'ydi.

Bir bo'lak go'sht havoga ko'tarilib, kavshanayotgan tovush chiqdi-da, g'oyib bo'ldi.”

Lingvomadaniyatshunoslik masalalari shuningdek Volgograd maktabi olimlari, xususan, V.I. Karasik va Ye.I. Sheygallar tomonidan ishlab chiqildi. V.I. Karasik lingvomadaniyatshunoslikni “ilmiy bilimning til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligi va o‘zaro ta’siri kompleks sohasi” deya qaraydi va uning qiyoslanish xarakteriga asosiy urg‘u beradi. Inson faoliyatining o‘ziga xos barcha tomonlarini o‘z ichiga oladigan madaniyat fenomenining tilda ifodalanishi lingvomadaniyatshunoslik bo‘yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarda yetakchi rol o‘ynaydi. Iynaydi. Hozirgi kunda til va madaniyat uyg‘unligini sinxron bog‘lanishda o‘rganishga bag‘ishlangan bu fanning jadal shakllanishi va rivojlanishi kuzatilmoqda.

Badiiy asarda syujetning yaratilishini g‘oyaviy mazmun boshqaradi, g‘oyaviy mazmunning talabiga uyg‘unholda xarakterlar namoyon bo‘ladigan va hayot ziddiyatlarini umumiyashtiradigan voqealarni kashf etadi.

Syujet obrazlarning o‘zaro aloqalari, ular o‘rtasidan qarama – qarshiliklar, simaptiyalar va antipatiyalar ekan.

Badiiy asar tili ko‘plab o‘xshatish va tasviriy vositalarga boy bo‘ladi va his tuyg‘uga to‘la bo‘ladi ilmiy asar tili esa teskarisi. Unda aytiladigan fikr soda hech qanday odamni ta’sirlantiradigan so‘z tasviri ishlatilmaydi. Badiiy asar tilining asosiy maqsadi go‘zalligi dunyoni rivojlantirish, badiiy asar muallifining ham, o‘qtuvchining estetikehtiyojlarini qondirish, badiiy tasvirlar yordamida o‘quvchiga estetik ta’sir ko‘rsatishdir.

So‘zlashuv shevasi - bu ma'lum bir guruh yoki ma'lum bir mintaqada kundalik suhbatlarda qo‘llaniladigan norasmiy til. U ko‘pincha jargon, norasmiy grammatika va rasmiy yozma yoki og‘zaki muloqotda uchramaydigan noyob lug‘atni o‘z ichiga oladi. So‘zlashuv shevalari madaniy, mintaqaviy va ijtimoiy omillarga qarab juda xilma-xil bo‘lishi mumkin.

So‘zlashuv stilining ikki xil ko‘rinishi bor;

1. Adabiy so‘zlashuv stili. Bu uslubning til me‘yorlariga rioya qiladigan ko‘rinishi.

2. Oddiy so‘zlashuv stili. Bunda nutq me‘yorlariga rioya qilinmaydi.

Adabiy so‘zlashuv uslubida o‘qtuvchilar, jurnalistlar, ilmiy xodimlar, suxandonlar, yozuvchi va shoirlar, artistlar gaplashadilar. Bu stil dars jarayonida, axbarotlar, kino san‘atida, telefilmlarda ishlatiladi. Adabiy so‘zlashuv stilida sheva so‘zlari ishlatilmaydi. Oddiy so‘zlashuv stilida erkin muomala qilinadi. So‘zlashuv uslubi kishilarning kundalik rasmiy norasmiy, erkin muomalalari doirasida til birliklarining o‘ziga xos tarzda amal qilishidir. So‘zlashuv shevalaridagi lug‘at tarkibiga ma‘lum bir guruh yoki mintaqaga xos so‘z va iboralar kirishi mumkin. Masalan, Amerika ingliz tilidagi so‘zlashuv dialektlarida “going to” o‘rniga “gonna” yoki “want to” o‘rniga “wanna” kabi atamalarni eshitishingiz mumkin. So‘zlashuv lug‘atiga boshqa misollar orasida oddiy suhbatlarda tez-tez ishlatiladigan jargon atamalar, mintaqaviy iboralar va norasmiy iboralar kiradi. Ushbu so‘zlar va iboralar standart inglizcha hisoblanmasligi mumkin, lekin ularni ishlatadigan muayyan jamoa yoki guruh ichida keng tushuniladi.

So‘z boyligi ma'lumotlari odatda so‘zlarning ma'nolari, talaffuzi, ishlatilishi va kontekstual nuanslari haqidagi tafsilotlarni o‘z ichiga oladi. Uni lug‘atlar, tezauruslar, lug‘atlar ro‘yxati, til o‘rganish resurslari va o‘quv materiallarida topish mumkin. Bu ma‘lumotlar odamlarning so‘z boyligini kengaytirishga, til ko‘nikmalarini yaxshilashga va yanada samarali muloqot qilishga yordam beradi. Lug‘at ya‘ni so‘z boyligi deganda shaxs tomonidan yoki ma‘lum bir til, soha yoki kontekstda ma‘lum va qo‘llaniladigan so‘zlar to‘plami tushuniladi. U so‘zlarning ma‘nosini

tushunishni va ogʻzaki yoki yozma muloqotda qoʻllanilishini oʻz ichiga oladi. Boy lugʻat turli vaziyatlarda samarali ifoda etish va tushunish imkonini beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytish mumkinki, badiiy asardagi qahramon nutqining tarjimasiga til va madaniy omillar chuqur taʼsir koʻrsatadi. Til nuanslari, idiomatik iboralar va madaniy murojaatlar qahramonning ovozi va mohiyatini turli tillarda aniq etkazishda muhim rol oʻynaydi. Tarjimonlar ushbu murakkabliklarni diqqat bilan koʻrib chiqishlari kerak, shunda tarjima qilingan nutq maqsadli auditoriya bilan rezonanslashayotganda asil asarning yaxlitligi va haqiqiylikini taʼminlashi kerak. Oxir oqibat, muvaffaqiyatli tarjima manba va maqsadli tillarni, shuningdek, ular faoliyat yuritadigan madaniy kontekstlarni chuqur tushunishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Rashidova , Z. ., & Asadova , C. . (2024). INTERACTIVE METHODS IN DEVELOPING YOUNG LEARNERS' SPEAKING SKILLS. Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences, 3(1), 117–121. извлечено от <http://www.econferences.ru/index.php/tafps/article/view/11561>

2. Асадова, Ч. (2022). Хорijiy tillarni oʻrganishda yosh davriga xos xususiyatlar. Анализ актуальных проблем, инноваций, традиций, решений и художественной литературы в преподавании иностранных языков, 1(01), 225–226. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/analysis-problem/article/view/12933>

3. A QUICK AND EASY METHOD OF TEACHING ENGLISH FOR PRIMARY SCHOOL

CS Asadova, NV qizi Timirxanova - INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND ..., 2022

4. Asadova Chekhrangiz. (2023). Preservation of Originality in the Translation of Emotional Sentences in the Speech of the Hero of the Work of Art . Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(11), 93-98. Retrieved from <https://cajllpc.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/1054>

5. Suleymanov, Timur. "FEATURES OF W. FAULKNER'S STYLE. STREAM OF CONSCIOUSNESS." Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. 2024.

6. Yaxshiboyeva , S. K. qizi, and T. Suleymanov. "THE WAYS OF DEVELOPING STUDENTS' POSITIVE HABITS OF LEARNING INDEPENDENTLY". Educational Research in Universal Sciences, vol. 2, no. 17 SPECIAL, Dec. 2023, pp. 697-00, <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5275>.

7. <https://cyberleninka.ru/article/n/adabiyotshunoslikda-badiiy-asar-tili-va-badiiy-nutq-uslubiviewer>

8. <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-tarjimaning-lingvomadaniy-aspektlari-va-tarjima-mahorativiewer>

9. <https://scholar.google.com/citations?user=WyC3fTEAAAAJ&hl=ru&oi=sra>